

curriculum; organize cooperation with families who have the child with disabilities; use effective methods of socialization of children.

It is concluded that assessing the possibility of widespread introduction of inclusive education in Ukraine, most educators believe that today the country is only partially ready to implement the inclusion of a wide scale. In the study, we found out students and future teachers' opinions. They see in it more advantages than disadvantages and agree to work in the new school. However implementation of inclusive education should be gradual and evolutionary, it will be more useful and not destroy the idea itself.

Key words: *inclusion, inclusive education, educational establishment, children with special educational needs, tolerance, work with parents.*

УДК 378.016:91:373.55

С. В. Мантуленко

«КНУ» ДВНЗ Криворізький педагогічний інститут

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті обґрунтовано методичні аспекти формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників. Розкрито сутність понять «методика», «методика формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання», «готовність до профільного навчання». Схарактеризовано етапи формування досліджуваної готовності. Виокремлено напрями подальшої діяльності у професійній підготовці майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників відповідно до запропонованої методики.

Ключові слова: *методика, методика формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання, готовність до профільного навчання, педагогічні технології, педагогічна практика, методична підготовка учителів географії, профільне навчання.*

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначається, що «пріоритетами державної політики в розвитку освіти є особистісна орієнтація освіти; створення рівних можливостей для дітей і молоді у здобутті якісної освіти, постійного оновлення змісту освіти; розвиток системи неперервної освіти та освіти впродовж життя; створення ринку освітніх послуг». Розв'язання нагальних освітніх завдань неможливе без реформування загальної середньої школи, яка повинна бути профільною.

Упровадження профільного навчання в сучасній школі обумовило зростання вимог до професійної підготовки вчителя, його фахової компетентності, рівня готовності до здійснення цього аспекту педагогічної діяльності.

Зняття суперечностей між постійно зростаючими вимогами до особистості вчителя, пов'язаними з упровадженням профільного навчання та фактичним рівнем його готовності до діяльності у відповідних умовах, підтверджує думку про необхідність обґрунтування та розроблення спеціальної методики формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників.

Аналіз актуальних досліджень. Варто відзначити, що фундаментальні питання професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів, формування їх готовності до майбутньої професійної діяльності розглядалися в роботах О. Абдуліної, А. Алексюк, К. Дурай-Новакової, М. Дьяченко, Л. Кандибовича, А. Капської, Н. Кузьміної, А. Ліненко, В. Сластьоніна та інших.

Наукові засади географічної підготовки вчителя висвітлено у працях А. Берлянта, О. Бурлаки, А. Даринського, Н. Максименка, В. Корнеєва, І. Половини, О. Топузова, П. Шищенка.

Методична підготовка студентів-географів була предметом дослідження І. Акулова, М. Баранського, Л. Зеленської, В. Корнеєва, С. Коберніка, М. Криловця, О. Топузова, Л. Панчешнікової.

Окремі аспекти профільного навчання досліджувались у працях вітчизняних і російських науковців: Н. Аніскіної, І. Ареф'єва, Н. Бібік, М. Гузика, І. Зязюна, П. Лернера, О. Савченко, А. Самодріна, Н. Шиян.

Розгляду проблеми формування готовності майбутніх учителів до профільного навчання старшокласників присвячено дисертаційні дослідження Т. Гуцан, М. Пайкуш.

Водночас, як засвідчує аналіз основних наукових джерел, деякі аспекти вище зазначеної проблеми не знайшли всебічного висвітлення в наукових працях. Зокрема, потребує спеціального дослідження проблема формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників. Є необхідність в обґрунтуванні й розробленні методики формування означеної готовності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати методику формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників, схарактеризувати етапи її формування.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукової літератури задля виявлення стану розробленості проблеми в педагогічній теорії та практиці; зіставлення різних поглядів на проблему з метою уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження; педагогічне спостереження пряме й опосередковане для виявлення специфіки навчального процесу в умовах профільного навчання географії та особливостей діяльності вчителя в цих умовах.

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення й аналізу педагогічної літератури звертає на себе увагу той факт, що поняття «методика» та «технологія» у деяких випадках використовуються як ідентичні. Очевидно, необхідно конкретизувати їх зміст, окреслити подібність і відмінність між ними. Варто також зазначити, що останнім часом усе частіше замість терміна «методика» застосовується інший – «технологія». Водночас упровадження технологій навчання не означає, що вони замінюють традиційну методику предмета. Технології використовують не замість методів навчання, а разом із ними, оскільки вони є складником методики

предмета. Ці поняття не є тотожними, а лише взаємодоповнювальними. Причому методика за змістом є ширшим поняттям, яке включає в себе технологію. Вона передбачає сукупність взаємопов'язаних способів, методів, прийомів, технік доцільної педагогічної діяльності.

За визначенням, яке подано в короткому словнику педагогічних термінів, методика – це фіксована сукупність прийомів практичної діяльності, яка зумовлює досягнення заздалегідь спланованого результату [3]. Методика навчання є цілісною системою проектування й організації процесу навчання, заснована на певній дидактичній теорії та сукупності методичних рекомендацій, ефективність використання яких залежатиме від майстерності та творчості вчителя [3, 67].

Отже, методика формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників – це науково обґрунтоване проектування й організація фахової підготовки, виходячи із заданих установок (цілі, зміст та структура означеної готовності, відповідні педагогічні умови), що включає в себе різні за змістом педагогічні технології.

Розробляючи відповідну методику, варто виходити з того, що готовність майбутніх учителів до профільного навчання старшокласників – це складне особистісне утворення індивідуально-психологічних якостей особистості, професійно-педагогічних знань, умінь, детермінованих специфікою профільного навчання, що визначають здатність до здійснення успішної діяльності у профільних закладах освіти.

Структура досліджуваної готовності зумовлена специфікою профільного навчання й виражена в єдності таких компонентів: ціле-мотиваційного, інформаційно-когнітивного, діяльнісно-технологічного, оцінно-рефлексивного [4, 7].

Формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання – це складний динамічний процес, який потребує створення спеціальних умов; здійснюється впродовж навчання студентів в університеті через систему дисциплін географічного, суспільного і психолого-педагогічних циклів, педагогічну практику, написання курсових, кваліфікаційних, магістерських робіт та проходить у декілька етапів.

На першому (організаційно-мотиваційному) етапі першочерговим завданням було формування ціле-мотиваційного компонента готовності, що передбачало організацію навчально-виховного процесу у такий спосіб, щоб він став осередком розвитку у студентів соціальних, пізнавальних мотивів і мотивів саморозвитку.

Реалізація цього етапу відбувалася у процесі вивчення курсу загальної педагогіки, де студенти ознайомлюються з реформами, які відбуваються в системі освіти, зокрема з упровадженням профільного навчання, усвідомлюють місце і роль учителя в цих процесах, його функції й обов'язки.

Усвідомлення сутності профільного навчання, механізму його реалізації відбувалося під час пасивної психолого-педагогічної практики II курсу, вивчаючи й узагальнюючи досвід упровадження профільного навчання у практику сучасної школи.

На другому (інформаційно-пізнавальному) етапі важливим є оволодіння системою (психолого-педагогічних, управлінських, науково-методичних, предметних, технологічних знань), знань процесуальної сутності профільного навчання.

Реалізація цього етапу здійснювалася шляхом упровадження в навчально-виховний процес спецкурсу «Профільне навчання географії в сучасній школі».

На третьому (технологічному) етапі активізація пізнавальної діяльності студентів, розвиток професійно-важливих якостей і вмінь відбувалися через застосування в навчальному процесі вищої школи сучасних педагогічних технологій.

У процесі фахової підготовки через запропонований спецкурс «Профільне навчання географії у сучасній школі» використовувалися технології проблемного, імітаційно-ігрового, проектного навчання. Використання педагогічних технологій у студентській аудиторії має важливе значення для особистісного і професійного зростання майбутнього фахівця. Під час їх використання відбувається розвиток цілеспрямованості, витримки, самостійності, виробляється вміння діяти відповідно до норм педагогічної культури, розвивається спостережливість, увага, пам'ять, мислення, мова, сенсорна орієнтація, кмітливість і надається можливість ефективною взаємодією педагогів і студентів, налагоджується сприятливий емоційний клімат.

Четвертий (аналітичний) етап реалізувався під час педагогічної практики V курсу, на етапі організації науково-дослідної роботи, написання кваліфікаційних та магістерських робіт.

Педагогічна практика створює ситуацію занурення студента в реальний педагогічний процес з урахуванням профільного навчання, що допомагає більш глибокому усвідомленню специфіки педагогічної професії в оновленому навчальному процесі, створює природні умови для перевірки своєї готовності. Причому в педагогічній практиці має бути враховано аспект профільного навчання, вона має проходити в різних типах навчальних закладів (школах, гімназіях, ліцеях). Уроки, які проводять студенти, повинні обов'язково передбачати різні рівні стандарту (академічний, профільний).

Варто зазначити, що виокремлені етапи є досить відносними, вони не вичерпують усіх можливостей навчально-виховного процесу і не повною мірою враховують індивідуальні особливості кожного студента.

У процесі підготовки вчителя географії до профільного навчання велике значення мають рівень і глибина його наукових знань у системі географічних

наук, що означає достатню підготовленість учителя до викладання у школі на високому рівні всіх курсів географії (на академічному, базовому та профільному рівні). Разом із науковою підготовкою зі спеціальних предметів у формуванні професійних якостей учителя значне місце відводиться психолого-педагогічній і методичній підготовці. При цьому ми керувалися положенням, що педагогічні науки є провідними під час педагогічної підготовки. Як справедливо зазначає О. Абдуліна, вони концентрують у собі «основні методологічні й теоретичні положення педагогічної науки, основні питання організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі та спрямовані, насамперед, на формування в майбутніх учителів готовності (теоретичної, практичної, психологічної) до здійснення соціально-педагогічних функцій учителя» [1, 46].

У методичній підготовці вчителя географії важливого значення набувають знання теоретичних основ методики викладання географії з урахуванням профільного навчання. Професійна діяльність учителя вимагає від нього не тільки ґрунтовних знань із предмета, але й опанування теорії навчання предмета на базовому та профільному рівнях, розуміння того, якими правилами і принципами необхідно користуватися під час відбору до уроку матеріалу певного змісту, уміння відбирати й використовувати на уроці все те, чим визначається ефективність сучасного уроку. Відповідно виникає необхідність в удосконаленні загальнопедагогічної, фахової підготовки майбутніх учителів географії відповідно до потреб профільного навчання.

З цього приводу нами було проаналізовано базові й робочі програми курсів «Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Історія педагогіки», «Методика вивчення географії» за напрямом підготовки 6.040104 Географія, спеціальністю 6.020104 Географія, спеціалізацією Організатор туристсько-краєзнавчої роботи на географічному факультеті, Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет». Під час роботи було встановлено, що у змісті цих програм не відображено розкриття проблеми профільного навчання, хоча дані курси мають значні потенційні можливості у формуванні готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників. Різні навчальні дисципліни, різні види занять забезпечують певний ступінь підготовки студентів до виконання тих чи інших педагогічних функцій. Це потребує внесення додаткової інформації щодо профільного навчання до змісту традиційних курсів педагогіки, методики виховної роботи, історії педагогіки, методики викладання географії.

Нині у програмах і планах ВНЗ відсутній цілеспрямований курс, зорієнтований на формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників, який би забезпечував єдність психологічного, теоретичного, практичного та методичного аспектів відповідної підготовки. Розв'язання цих питань можливе за умови

розроблення й упровадження в навчально-виховний процес вищої школи на географічному факультеті спецкурсу «Профільне навчання географії у сучасній школі». Спецкурс повинен сприяти розширенню мотиваційної сфери студентів, формуванню спрямованості на майбутню професійну діяльність, усвідомленню сутності профільного навчання та механізму його реалізації, розвитку прагнення до самовдосконалення, саморозвитку, ініціативності в отриманні знань.

Розгляд змісту фахової підготовки студентів як цілісної структури зумовлює необхідність побудови методики, яка характеризується комплексною організацією навчального процесу, органічним поєднанням різних форм навчання, самостійної, позааудиторної роботи, науково-дослідницької роботи, педагогічної практики. Для кожної із зазначених форм роботи характерні свої технології та методи розв'язання поставлених завдань. Результати самостійної роботи, науково-дослідницької діяльності студенти оформлювали у вигляді наукових рефератів, доповідей, повідомлень, анотацій, звітів, навчальних проектів, наукових статей, творчих робіт, написання курсових, кваліфікаційних робіт. Такі види робіт значно покращуватимуть процес формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання, якщо в переліку рекомендованих тем наукових рефератів, доповідей, повідомлень, навчальних проектів, наукових статей, курсових і кваліфікаційних робіт буде виокремлено напрям, що корелює з проблемою профільного навчання. Це у свою чергу потребувало вдосконалення індивідуальної, самостійної, науково-дослідницької діяльності студентів відповідно до вимог профільного навчання.

Під час подальшої роботи було встановлено, що завдання педагогічної практики не відображають особливості професійно-педагогічної діяльності студентів відповідно до вимог профільного навчання. У положенні про педагогічну практику (Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет») не передбачено спеціальних вимог до викладання відповідних дисциплін у профільних та непрофільних класах на базовому і профільному рівні, не зазначається здійснення студентами допрофільної підготовки учнів, тобто педагогічна практика не повною мірою реалізує потенційні можливості. На цьому також справедливо наголошує М. Сметанський, указуючи, що: «Потенційні можливості педагогічної практики як засобу професійного становлення майбутнього вчителя недостатньо реалізуються. Причини цього різні, зокрема, розрив між теоретичним засвоєнням педагогічних дисциплін і їх застосуванням; недосконалість змісту, форм і методів організації педагогічної практики; пасивність позиції практикантів; відсутність чіткої координації в керівництві педагогічною практикою та контролі за нею» [6, 109–110].

Особливу роль у професійному становленні майбутнього вчителя географії до діяльності в умовах профільного навчання відіграє виробнича практика студентів IV–V курсів. Ця особливість пояснюється тим, що виробнича практика проводиться безпосередньо в школі і становить завершальний етап фахової підготовки студентів. Головна мета виробничої практики – узагальнення, систематизація й поглиблення знань, умінь і навичок, а також привчає студентів до самостійного виконання всіх педагогічних функцій. Удосконалення готовності майбутніх спеціалістів до професійно-педагогічної діяльності в умовах профільного навчання під час проходження педагогічної практики буде здійснюватися лише за умови правильно поставлених завдань та досконалого педагогічного управління цим процесом. Погоджуємося з думкою Л. Задорожної [2], яка стверджує, «що підвищення ефективності педагогічної практики можна досягти шляхом пошуку і застосування нових, оптимальних у сучасних умовах, організаційних її форм».

Уважаємо, що варто вдосконалити завдання педагогічної практики з урахуванням вимог профільного навчання.

На цій основі ми пропонуємо такі нововведення у проведенні педагогічної практики. У ході педагогічної практики II курсу увагу студентів варто акцентувати на особливостях організації навчально-виховного процесу у профільних закладах освіти. Необхідно визначити завдання, спрямовані на аналіз навчального процесу у профільних класах, здійснити характеристику методів викладання у відповідних умовах, розкрити зміст предметів, що вивчаються. Ця робота сприятиме не лише розвитку мислинневої активності студентів, але й допоможе їм усвідомити сутність профільного навчання, механізму його реалізації у практиці сучасної школи. Проходження педагогічної практики студентів V курсу має здійснюватись у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів (школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах). Уроки, які проводять студенти, повинні обов'язково передбачати різні рівні стандарту (академічний, базовий, профільний). Це формує у студентів одне з найважливіших умінь учителя – викладати той самий зміст на різних рівнях і в різних умовах. Під час педагогічної практики студенти мають поглибити знання щодо сутності профільного навчання, оволодіти навичками моделювання і проведення уроків географії у класах з різними профілями навчання, отримати досвід здійснення допрофільної географічної підготовки.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, методика формування готовності майбутніх учителів географії становить цілісну систему, всі структурні елементи якої мають власне функціональне призначення, на досягнення задекларованої мети.

Практична реалізація запропонованої методики сприятиме вдосконаленню процесу фахової підготовки студентів-географів відповідно до нових вимог сучасної освіти; забезпечуватиме необхідний рівень

готовності майбутніх учителів географії до означеної діяльності; визначатиме напрями подальшої діяльності, що передбачають:

- внесення додаткової інформації щодо профільного навчання до змісту методики викладання географії;
- розроблення спецкурсу «Профільне навчання географії у сучасній школі»;
- удосконалення індивідуальної, самостійної, науково-дослідницької роботи студентів, розроблення тем курсових і кваліфікаційних робіт стосовно проблеми профільного навчання;
- удосконалення завдань педагогічної практики з урахуванням вимог профільного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : учебн. пособие [для студентов пед. ин-тов] / Оксана Александровна Абдуллина. – М. : Просвещение, 1984. – 208 с.
2. Задорожна Л. Педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя / Л. Задорожна // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 4. – С. 79–84.
3. Краткий словарь педагогических понятий : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / авт.-сост. [А. А. Пермяков, В. В. Морозов, Э. Р. Зарединова]. – изд. 2-е, испр. и доп. – Кривой Рог ; Симферополь : Видавничий дім, 2010. – 144 с.
4. Мантуленко С. В. Формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників : автор. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / С. В. Мантуленко. – Кіровоград, 2014. – 20 с.
5. Сметанський М. І. Роль педагогічної практики у системі професійної підготовки майбутніх учителів / М. І. Сметанський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : [зб. наук. праць] / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Вип. 4. – Київ ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2004. – С. 106–112.

РЕЗЮМЕ

Мантуленко С. В. Методические аспекты формирования готовности будущих учителей географии к профильному обучению старшеклассников.

В статье обоснованы методические аспекты формирования готовности будущих учителей географии к профильному обучению старшеклассников. Раскрыта сущность понятий «методика», «методика формирования готовности будущих учителей географии к профильному обучению», «готовность к профильному обучению». Осуществлена характеристика этапов формирования исследуемой готовности. Выделены направления дальнейшей профессиональной подготовки будущих учителей географии к профильному обучению старшеклассников исходя из предложенной методики.

Ключевые слова: методика, методика формирования готовности будущих учителей географии к профильному обучению, готовность к профильному обучению, педагогические технологии, педагогическая практика, методическая подготовка учителей географии, профильное обучение.

SUMMARY

Mantulenko S. Methodological aspects of formation of the future geography teachers' readiness for specialized education of senior pupils.

The methodological aspects of formation of the future geography teachers' readiness for specialized education of senior pupils are revealed in the article.

The essence of the concepts "methodology", "methodology of the formation of the future geography teachers' readiness for specialized education of senior pupils", "readiness for specialized education" are described.

The author emphasizes that consideration of the content of professional training of students as an integrated structure predetermines the necessity of building methodology, which is characterized by a complex organization of educational process, an organic combination of various forms of training, independent work, research work, teaching practice. Each of these forms of work is characterized by their technologies and methods of problem solving. The results of independent work, research activities of students can be designed in the form of scientific abstracts, presentations, reports, training projects, research papers, creative works, writing term papers, theses and dissertations.

The author determines the stages of the researched readiness (organizational and motivational, informative and educational, technological, analytical). The determined directions of further activity in the training of the future geography teachers to high school profile education, according to the proposed methodology are viewed. They should be:

- to use additional information as for profile study to the content of the methodology of teaching of Geography;*
- to develop a course "The profile teaching of Geography in a modern school";*
- to improve individual, independent, scientific-research work of students, to develop themes for the course and qualification works concerning the problems of profile education;*
- to improve tasks of pedagogical practice taking to consideration requirements of profile education.*

Key words: *methodology, methodology of readiness for specialized education of senior pupils, readiness for specialized education, educational technology, pedagogical practice, methodological preparation of geography teachers, specialized education.*